

УДК 314.3(497.11)''19''

УДК 37.014-055.26(497.11)''19''

Оригиналан научни рад

Original scientific work

Јелена Срећковић**ФЕРТИЛИТЕТ СТАНОВНИШТВА СРБИЈЕ
У ПОСЛЕДЊОЈ ДЕЦЕНИЈИ XX ВЕКА**

Извод: Фертилитет као демографска компонента условљен је природним и друштвеним факторима. Овај рад фокусира се на ниво фертилитета и друштвене околности које могу да утичу на њега у последњој деценији XX века. Та деценија је на простору Србије обележена неповољним друштвеним условима, као и великим просторним померањем становништва српске националности из бивших република СФРЈ ка Србији. Поред тога прати се диференцијални фертилитет жена по брачној, образовној и националној структури. Циљ је да се сагледа какве су карактеристике фертилитета на крају XX века и са каквом се полазном основом улази у следећи миленијум, те да се укаже да на промене и стање фертилитета нису утицали само процеси демографске транзиције, већ и специфичне друштвене околности за које методолошки апарат не омогућава директну корелацију мада су везе очигледне.

Кључне речи: фертилитет, становништво, Србија, деценија, век

Abstract: Birth rate as a demographic factor is under the influence, both by the natural and social factors. The goal of this paper is to show the level of birth rate which is under the influence of the social conditions in the last ten years of the 20th century. The decade mentioned is known in Serbia as the one with unsuitable social conditions, as well as considerable migration of population from the former republics of Yugoslavia to the Republic of Serbia. Besides, the article is showing the fertility of women according to its marital, educational and national structure. The final goal is to make the picture of the fertility characteristics at the end of the 20th century and the starting point of the next century. It can be seen that the demographic transition was not the only factor to be considered in connection with fertility conditions but also the specific social context. The methodology for this kind of investigation does not exist although the connections are obvious.

Key words: fertility, population, Serbia, decade, century

Општи осврт

Последња деценија XX века на Балкану обележена је веома драматичним догађајима. Када је реч о Србији, то се првенствено односи на догађаје везане за распад СФРЈ, ратове у Хрватској (1991) и Босни и Херцеговини (1992–1995), увођење санкција Уједињених нација, а затим и НАТО агресију 1999. године на СР Југославију. Као последица ових догађаја настају

крупне друштвене промене у Србији, као што су: велики таласи политичких миграција (избеглица, расељених и других ратом угрожених лица), раслојавање и сиромашење становништва итд., што се одражава и на демографске процесе, од којих се у овом раду разматра фертилитет. С обзиром на то да је на простору централне Србије и Војводине већ неколико деценија присутно недовољно рађање, поред отежаних животних услова и ратног окружења у посматраном периоду, не треба занемарити и даље настављене посттранзиционе промене у репродуктивном понашању становништва. Наиме, за снижавање плодности веома је значајно побољшано образовање жена, контрола рађања и планирање породице.

По М. Благојевић¹ фертилитет је уско повезан са родитељством, а родитељство са одређеним типом свакодневице. Тај свакодневни живот 90-их година XX века сагледавамо кроз производњу, потрошњу, културу и слично. У периоду 1900–1994. године реални друштвени производ у Србији се више него преполовио, пад 1990. и 1991. године био је умерен (6,5%), док је друштвени производ 1992. године био за 26,1% мањи у односу на 1991. годину, а 1993. за 27,4% био мањи у односу на 1992. годину. Од удела трошкова исхране као егзистенцијалне потребе првог реда зависи потрошња и за остале потребе. Када удео издатака за исхрану пређе половину или више од две трећине прихода, као што је то случај у 1993. години, онда говоримо о сиромаштву и бедности, а потребе самореализације добијају периферни значај. Од 1994. године долази до раста друштвеног производа захваљујући монетарној реформи, али се не може закључити да је дошло до стабилног раста, већ постепеног опоравка од хиперинфлације и санкција.² Иако се у првој половини последње деценије XX века постигнути ниво запослености одржава захваљујући ”плаћеном одсуству” великог броја радника у друштвеном сектору привређивања, у другој половини присутан је константан пад запослености. Број запослених се у периоду 1990–1998. године смањило за 636.726 лица или 25,6%. За опстанак већег дела становништва 90-их значајна је ”сива економија” (корупција, црна берза, рад на црно, препродаја девиза и сл.), чији се удео креће од 40 до 60% и која великом броју становника обезбеђује егзистенцију.³ У разореном друштву

¹ М. Благојевић, **Родитељство и фертилитет – Србија деведесетих**, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 1997, стр. 28.

² С. Вујовић, **Промене у материјалном стандарду и начину живота друштвених слојева**, Разарање друштва, Филип Вишњић, Београд, 1994, стр. 104; М. Арандаренко, **Економска стварност Србије**, Србија у трансформацијским процесима, Рачји ход, Филип Вишњић, Београд, 2000.

³ Б. Милошевић, **Незапосленост у Србији деведесетих: стварност и привид ”економије преживљавања”**, Србија крајем миленијума, Разарање друштва, промене и свакодневни живот, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 2002, стр. 142.

током последњој деценије XX века, у кризи свих институција система (социјалне и здравствене заштите, судства, школства), долази до оживљавања и очвршћавања породице, породичних и сродничких односа. Те односе, условљене пре свега неповољним друштвеним околностима (сиромаштво, страх, несигурност и слично) и у функцији преживљавања, тешко је видети као трајне и стабилне и дати им неки други значај.⁴

Овакве друштвено-економске околности и њима условљени психолошки фактори одразили су се и на ниво фертилитета.

Мора се ипак констатовати да је у овом периоду дошло до преображаја друштва у односу на претходну социјалистичку фазу, али се није ишло ка успостављању тржишне економије и демократског политичког система као главних транзицијских карактеристика.⁵

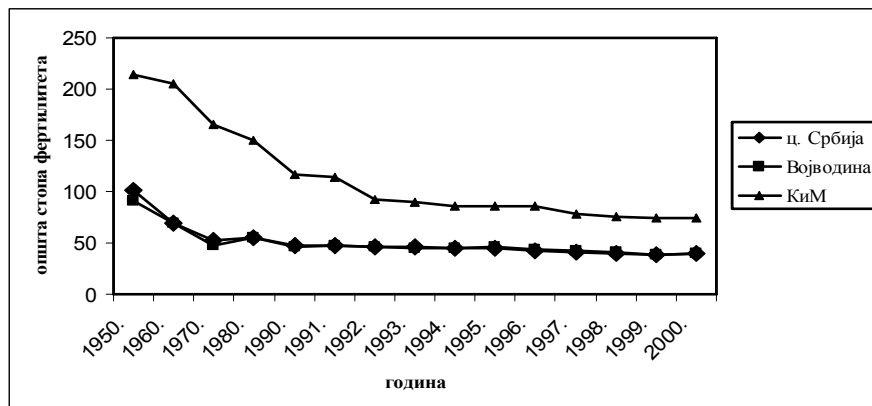
Кретање фертилитета у последњој деценији XX века

Општа стопа фертилитета у Србији опада од 1991. до 1999. године, док је у 2000. години забележен њен незнатни раст. У 1999. години са нешто мање од 47 живорођења на 1.000 фертилних жена у Србији је достигнута најнижа вредност стопе општег фертилитета у другој половини XX века, када је она у односу на 1950. више него преполовљена – са 108,4‰ пала је на 46,7‰. Године 1991. у односу на 1999. било је више од 14-оро деце мање на 1.000 жена фертилног периода. И поред интензивног смањења опште стопе фертилитета у периоду 1950–1990. године, вредност тог показатеља је спорије опадала од вредности опште стопе наталитета, јер су промене у старосној и полној структури условиле спорије повећање женског фертилног контингента од повећања укупног становништва. Међутим, током 90-их година XX века ситуација је управо обрнута: стопа наталитета је опадала спорије од стопе општег фертилитета, што је непосредна последица чињенице да је број живорођене деце у периоду 1991–1999. непрестано опадао, иако се број жена у прокреативном добу перманентно и чак интензивније повећавао од укупног становништва. Посматрано по великим просторним целинама, тренд опште стопе фертилитета је свуда у паду, а разлике се односе на достигнути ниво и на темпо промена. На Косову и Метохији се у послератном раздобљу, а нарочито од 1971. године, пад стопе општег фертилитета одвијао приметно брже него у централној Србији и Војводини, што је последица

⁴ С. Болчић, А. Милић, **Србија на крају миленијума: какво је то друштво?** Србија крајем миленијума, Разарање друштва, промене и свакодневни живот, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 2002, стр. 12–14.

⁵ М. Лазић, **(Р)структурисање друштва у Србији током 90-их**, Србија крајем миленијума, Разарање друштва, промене и свакодневни живот, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 2002, стр. 20.

знатно вишег нивоа полазног фертилитета. Тако је у централној Србији и Војводини стопа општег фертилитета почетком 50-их година XX века била нижа него на Косову и Метохији почетком 90-их година истог века, а различити су били и удели женског фертилног контингента.⁶

Сл. 1. – Кретање опште стопе фертилитета од 1950. до 2000. године⁷

Нето стопе репродукције у централној Србији и Војводини испод јединице су још од средине 50-их година XX века, док на нивоу целе територије Републике варирају око јединице због Косова и Метохије. У јужној покрајини нето стопа репродукције задржава вредност око 2 све до друге половине 80-их година XX века, од када почиње да опада (са 1,86 у 1985. години на 1,58 у 1991. и 1,0 у 2000. години).⁸ Услед тога у периоду 1991–2000. године нето стопа репродукције је испод јединице на целој територији Србије. Оваква репродукција указује на депопулацију, старење становништва, али и на поларизацију репродукције на ниску у централној Србији и Војводини, а довољну за обнављање популације на Косову и Метохији.

Карактеристике нивоа фертилитета по старости мајке упућују на диференцираност у односу на нискофертилитетни и високофертилитетни простор. У централној Србији и Војводини као нискофертилитетном простору највише стопе фертилитета су у старосној кохорти жена од 20–24 године, а затим оних старих од 25–29 година још од 50-их година XX века. Оно што је ка-

⁶ Г. Пенев, **Раст становништва, природно кретање и промена старосне структуре**, Развитак становништва Србије 1991–1997, Центар за демографска истраживања, Институт друштвених наука, Београд, 1999, стр. 32.

⁷ **Демографска статистика** (књ. за 1950, 1960, 1970, 1980. и од 1990. до 2000. године), Савезни завод за статистику, Београд.

⁸ Подаци за Косово и Метохију од 1997. године су процењене вредности.

рактеристично за период 1991–2000. године је смањење удела у живорођењу жена старости од 20–24, а повећања оних од 25–29 година старости. Поред тога опада и учешће у живорођењу старосне кохорте 15–19 године за 3–4%. За фертилни контингент жена старијих од 30 година карактеристично је повећање учешћа у фертилитету и то највише кохорте жена старих 30–34 године старости које су учествовале у фертилитету централне Србије са 14,5% у 1991. и 17,2% у 2000. години, а у Војводини са 14,9% (1991) и 16,8% (2000). Померање рађања у старије године на нискофертилитетним просторима у последњој деценији XX долази као последица промењених друштвених услова (одлагања склапања брака, дуже школовање, материјални услови и сл.) у којима жена живи и одлучује о времену рађање деце. На Косову и Метохији је карактеристично опадање специфичних стопа фертилитета код свих старосних кохорти и највиша стопа фертилитета у старосној кохорти 25–29 година, што је наставак послератног тренда.

У структури живорођења по реду у Србији преовлађује учешће првог и другог реда рођења које је 90-их година XX века износило преко четири петине у централној Србији и Војводини и око три петине на Косову и Метохији. Оно што је карактеристично за централну Србију и Војводину у периоду 1991–2000. године је благи пораст удела прворођења, стагнантност удела другорођења, пораст удела трећорођења, а у Војводини и рађања четвртог детета. На Косову и Метохији настављене су тенденције присутне и из претходне две деценије, које се састоје у повећању удела живорођења првог, другог и трећег реда, а смањења удела четвртог, петог и виших редова рођења. Иако је смањено учешће виших редова рођења, оно је још увек веома високо. Наиме, док у централној Србији и Војводини учешће четвртог реда рођења 90-их XX века износи око 2%, на Косову и Метохији 10%, а учешће петог и вишег реда рођења у централној Србији креће се око јединице, док је на Косову и Метохији у 1991. години износило 15,4%, а у 2000. години опало на 10%.

Брачност и фертилитет

Брак као доминантна форма породичног живота историјски посматрано друштвено је условљен. Европски тип брачне структуре карактерише се вишом просечном старошћу при уласку у брак и мањим старосним разликама међу супружницима, опадањем универзалности брака односно порастом развода бракова и алтернативних форми заједништва. Са настанком капитализма утврђен је пораст старости ступања у брак и повећање значаја целибата првенствено код нижих друштвених слојева услед недостатка економских предуслова заснивања породице. На другој страни у периодима економског просперитета приметно је опадање старосне границе уласка у брак и повећање популарности брака, што је био случај након Другог светског рата, па све до 60-их година XX века. Од тада старост при ступању у брак поново

расте, а званични брак у великом броју развијених земаља губи популарност, тј. долази до раста броја ванбрачних заједница. Првобитно су ванбрачне заједнице биле заступљеније код старијих генерација, а временом оне постају алтернатива браку код младих генерација у потпуности или за одређени временски период.⁹ Зато је интересантно сагледати фертилитет са аспекта брачности и утврдити да ли се ту могу уочити последице друштвене кризе и измењеног статуса породице у Србији 90-их година XX века.

Високо учешће брачних рођења у Србији од преко 90% током 50-их до око 80% 90-их година XX века говори о његовој важности за фертилитет. Међутим, у централној Србији и Војводини у периоду опадања стопе укупног фертилитета на 2,1, средином 50-их година забележено је повећање вероватноће уласка у брак, да би посттранзициони пад рађања обележио смањење вероватноће уласка у брак. И на Косову и Метохији период отпочињања промена у рађању није се подударио са смањењем вероватноћа уласка у брак, већ се он јавио нешто касније.¹⁰

Табела 1. – Учешће живорођених у браку и ван брака од 1950. до 2000. године у Србији и појединим њеним деловима – централној Србији, Војводини и Косову и Метохији¹¹

Живорођени у браку					Живорођени ван брака				
Година	Србија	централна Србија	Војводина	К. и М.	Година	Србија	централна Србија	Војводина	К. и М.
1950.	93,10	94,40	84,90	98,10	1950.	6,90	5,60	15,10	1,90
1960.	87,53	88,78	85,09	86,87	1960.	12,47	11,22	14,91	13,13
1970.	87,65	88,18	88,07	86,49	1970.	12,35	11,82	11,93	13,51
1980.	89,53	90,59	90,52	87,39	1980.	10,47	9,41	9,48	12,61
1990.	86,90	86,87	87,07	86,86	1990.	13,10	13,13	12,93	13,14
1991.	85,94	86,46	86,10	85,20	1991.	14,06	13,54	13,90	14,80
1992.	85,52	85,95	85,65	84,82	1992.	14,48	14,05	14,35	15,18
1993.	83,75	84,62	84,00	82,34	1993.	16,25	15,38	16,00	17,66
1994.	83,55	84,02	84,14	82,57	1994.	16,45	15,98	15,86	17,43
1995.	83,10	84,04	83,21	81,71	1995.	16,90	15,96	16,79	18,29
1996.	81,70	82,89	82,08	79,94	1996.	18,30	17,11	17,92	20,06
1997.	80,29	81,25	81,21	78,53	1997.	19,71	18,75	18,79	21,47
1998.	79,48	79,97	80,14	78,53	1998.	20,52	20,03	19,86	21,47
1999.	79,35	80,31	78,49	78,53	1999.	20,65	19,69	21,51	21,47
2000.	79,03	79,55	78,66	78,53	2000.	20,97	20,45	21,34	21,47

У периоду 1991–2000. године у Србији долази до смањења удела брачних рођења и највећег пораста оних ван брака у односу на претходне

⁹ М. Петровић, **Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991. године**, Републички завод за статистику, Београд, 1995, стр. 178.

¹⁰ Група аутора, **Развитак становништва Србије 1950–1991**, Центар за демографска истраживања, Институт друштвених наука, Београд, 1995, стр. 55.

¹¹ **Демографска статистика ...**

периоде. Године 1991. било је више од 20.000 деце која су рођена ван брака, што значи да је на 1.000 живорођених 140,6 било изван брака, а 2000. године 209,7. За централну Србију у години највишег ванбрачног фертилитета (2000) стопа рођених изван брака је износила 204,5%, за Војводину 213,4%, а за Косово и Метохију 214,7%. Највише живорођених ван брака на Косову и Метохији за патријархалну и друштвено недовољно развијену средину је неочекивано. То се доводи у везу са раширеношћу обичајних бракова, док се у Војводини то може везати за толерантнији однос према ванбрачном рођењу. Током 90-их година XX века је карактеристичан пораст рођења детета пре напуњене прве године брака. То упућује на пораст кохабитације која представља најчешћи облика веза код младих који тек по зачећу детета одлучују да ступе у брак или на још увек високу присутност страха од друштвене неприхватљивости рођења детета ван брака. Са овог аспекта се пре могу уочити процеси модернизације друштва (посматрано дуготрајно) него последице кризе крајем XX века.

Образовање мајки и фертилитет

Образовање мајки представља једну од детерминанти фертилитета чија је корелација значајна за демографска истраживања. Анализа фертилитета до посматраног периода указује да жене нижег образовања имају виши ниво фертилитета, као и да са повећањем развијености разлике у нивоу фертилитета с обзиром на образовање постају мање изражене.

У периоду 1960–1970. године доминантно учешће у живорођењу имају жене без школске спреме, са непотпуном основном и са основном школом. Након тога периода долази до изражаја значај жена са средњом школом у живорођењу, а од 90-их и жена са вишом и високом школском спремом. У 1980. години жене са завршеном вишом школом и факултетом су учествовале у живорођењу са 5,46%, у 1990. години са 8,26%, да би у 1994. години достигле максимално учешће од 9,2%, а по резултатима из 2000. године 8,49%. Становништво са вишим образовањем 90-их година XX века карактерише се повољнијим материјалним стандардом, који је у овом периоду веома значајан за рођење, у односу на знатно осиромашене стратификацијски најниже групе становништва које су нижег степена образовања.

Код кохорти жена које највише учествују у рађању (20–24 и 25–29 година) највиши фертилитет је код жена са завршеном средњом школом, док је завршни фертилитет жена на крају фертилног или оних које су изашле из прокреативног доба највећи код жена са основном школом. То се доводи и у везу са демографским факторима – са побољшањем образовне структуре женског становништва, пре свега доминацијом жена са средњом школском спремом и смањењем броја жена без школске спреме и са непотпуном основном школом у образовној структури становништва.

Табела 2. – Учеће у живорођењу према школској спреми мајке од 1960. до 2000. године у Србији¹²

Година	Школска спрема мајке у %					
	Без шк. спреме	Непотпуна ОШ	ОШ	Средња школа	Виша школа	Факултет и висока школа
1960.	39,6		49,5	10,0	-	0,8
1970.	19,1	43,3	19,0	15,0	-	2,7
1980.	7,7	24,1	31,5	29,4	2,1	3,3
1990.	2,7	6,0	42,4	37,2	3,1	4,9
1991.	3,0	5,6	41,1	39,1	3,3	5,0
1992.	2,8	4,5	39,6	41,4	3,4	5,4
1993.	2,2	4,0	39,3	42,4	3,5	5,2
1994.	2,3	7,2	36,2	43,4	3,6	5,6
1995.	2,1	5,7	37,5	44,5	3,6	5,3
1996.	2,3	5,5	38,9	43,2	3,6	5,1
1997.	2,3	4,9	38,3	44,9	3,2	5,0
1998.	2,2	4,4	39,4	44,2	3,2	5,0
2000.	2,3	4,7	38,4	44,6	3,2	5,3

Социолошка истраживања указују да и између образовања и мотивације за родитељство постоји веза. Жене најнижег образовања наводе оне мотиве који су блиски инструментализацији деце, а ипак као најчешћи разлог наводе то да ”воле децу” (55,2%). Овај мотив је најзаступљенији и код жена са средњим образовањем. За разлику од њих, жене са највишим образовањем најчешће рађају децу зато што су она ”резултат љубави међу партнерима” (36,4%), зато што су ”смисао живота” (29,9%), док на треће место долази мотив зато што ”волим децу”. Дакле, повећање образовања иде дакле у прилог деинструментализацији деце и везивању рађања за партнерски односно брачни однос.¹³

Фертилитет по националности

Код анализе фертилитета становништва Србије уочава се диференцираност према националности жена код свих кохорти и на све три велике просторне целине. По попису становништва 1991. године, с обзиром на најбројније националности према нивоу фертилитета, могу се издвојити две групе жена: у прву спадају Српкиње, Црногорке, Југословенке, Мађарице и Хрватице, које се одликују ниским и умерено ниским фертилитетом, а у другу Албанке, Муслиманке и Ромкиње, које имају висок ниво

¹² Демографска статистика (књ. за 1960, 1970, 1980. и од 1990. до 2000. године), Савезни завод за статистику, Београд.

¹³ Ради се о анкетним истраживањима у Србији из 1995. године на узорку од 800 испитаника (М. Благојевић, *наведено дело*, стр. 104).

плодности. Узроци диференцираности фертилитета по националној припадности мајке налазе се пре свега у социјалним и економским чиниоцима. Од значаја су и социокултурни чиниоци изражени кроз различите обичаје, моралне норме, религиозност и слично.¹⁴ У литератури се с обзиром на етнички, односно етнокултурни фактор издвајају два различита хомеостазна система репродуктивног понашања – хришћански и муслимански.¹⁵ Регионална дистрибуција фертилитета указује да је код свих националности на нисконаталитетним просторима у централној Србији и Војводини фертилитет знатно нижи него на Косову и Метохији, где долази до изражаја фактор угледања на репродуктивно понашање албанског становништва.

Од 1991. до 2000. године у Србији долази до смањења броја живорођења код готово свих националности. Код жена српске националности евидентан је пораст учешћа у укупном броју живорођења. То се може довести у везу са редистрибуцијом становништва различитих националности бивше СФРЈ, у овом случају доласком избеглог, прогнаног и расељеног (углавном српског) становништва у Србију. Пописом из 1996. године у Србији је регистровано око 620.000 избеглица и других ратом угрожених лица, у чијој су структури у укупном броју досељених жена у фертилном контингенту партиципирале жене са око 50%.¹⁶ Године 1981. стопа укупног фертилитета Српкиња у Србији и Црној Гори била је 1,9, што је недовољно за просту репродукцију, док су Српкиње у тадашњој Хрватској и тадашњој Босни и Херцеговини (из којих потиче највећи део избеглих и прогнаних) рађале 2,1, односно 2,4 детета респективно.¹⁷ У међупописном периоду 1991–2002. године избеглице су имале одлучујући утицај на позитиван раст становништва Војводине, а значајно су смањиле пад популације централне Србије. У Војводини је према попису 2002. године регистровано 186.463 избеглице, које представљају 9,18% становништва Војводине, а у централној Србији 192.672 избеглице, које чине 3,52% популације.¹⁸ Смањење удела Црногорки и Југословенки у живорођењу резултирало је и различитим националним изјашњавањем мајки, посебно у периодима националних сукоба.

¹⁴ Д. Брезник, Г. Пенев, **Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991. године**, Републички завод за статистику, Београд, 1995, стр. 106.

¹⁵ С. Радовановић, **Промене у природном кретању становништва Србије од краја XIX до краја XX века**, Зборник радова, Еколошка истина, Доњи Милановац, 2001, стр. 583.

¹⁶ **Попис избеглица и других ратом угрожених лица у СР Југославији**, UNHCR, Комесаријат за избеглице Републике Србије, Комесаријат за расељена лица Црне Горе, Београд, 1996.

¹⁷ Б. Ђурђевић, **Географија становништва**, Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 1998, стр. 130.

¹⁸ **Избеглички корпус у Србији према подацима пописа становништва 2002**, Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београд, 2004.

Табела 3. – Живорођени према националној припадности мајке од 1960. до 2000. године у Србији (%)¹⁹

Припадност	1960.	1970.	1980.	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	2000.
Српкиња	64,4	60,2	56,1	49,9	51,4	54,9	55,8	55,5	55,6	54,0	54,8	54,4	55,1
Црногорка	1,6	1,1	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
Југословенка	2,3	1,1	1,6	2,4	2,0	1,6	1,4	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	0,8
Албанка	20,1	26,3	29,4	34,5	32,5	30,0	29,8	30,0	30,3	31,9	31,3	32,0	32,4
Бугарка	0,8	0,6	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Мађарица	4,5	3,4	3,1	2,6	2,6	2,6	2,5	2,6	2,6	2,6	2,5	2,4	2,3
Македонка	0,3	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
Муслиманка	0,0	1,9	3,1	3,7	4,0	3,8	3,3	3,4	3,4	3,1	3,3	3,4	3,1
Ромкиња	0,9	0,7	1,4	2,4	2,9	2,7	2,7	2,6	2,7	2,9	2,8	2,9	2,8
Румунка	0,5	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Русинка	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Словакиња	0,9	0,7	0,6	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
Туркиња	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Хрватица	2,7	2,0	1,5	1,1	1,0	0,8	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5
Остале	0,5	0,6	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,3	0,5	0,5	0,3	0,4
Непознато	0,0	0,0	0,5	0,5	0,7	0,4	0,6	0,9	0,9	1,1	0,9	0,8	0,7
Укупно	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

По попису становништва 2002. године²⁰ у структури жена према броју живорођене деце најзаступљеније су оне које су родиле два детета (42,1%), једно дете (19,8%) и троје и више деце (13,8%). Посматрано по националној припадности мајки с обзиром на најбројније националности, модел два детета по жени доминантан је у репродуктивном понашању: Хрватица (45,2), Српкиња (43,1%), Мађарица (43,1%), Југословенки (35,9%), Црногорки (35,9%). Модел троје и више деце најкарактеристичнији је за Албанке (47,6%), Бошњацине (40,7%) и Ромкиње (39,1%). Високим уделом жена са једним живорођеним дететом одликују се првенствено Мађарице и Југословенке.

Закључак

У погоршаним друштвено-економским и политичким условима током последње деценије ХХ века који доводе до крупних друштвених промена у свим његовим виталним компонентама и активностима и пауперизације становништва долази и до опадања броја живорођене деце. Стопа фертилитета у Србији опала је са 60,8 (1991) на 46,71 (1999), а стопа укупног фертилитета са 2,08 на 1,6. Почев од 2000. године поменуте стопе расту, што се може довести у везу са наступањем компензационог периода после ратних и кризних година. Међутим, могуће је да су промене на политичкој и друштвеној позорници до којих је дошло 2000. године имплицирале и промену репродуктивног понашања жена, које су у новонасталој ситуацији виделе могућност за остварење одлаганог рођења или остварења

¹⁹ Демографска статистика ...

²⁰ Етнички мозаик Србије према подацима пописа становништва 2002, Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београд, 2004.

жељеног броја деце. Према поменутом социолошком истраживању испитанице су се најчешће изјашњавале да желе да имају двоје деце (62,3%), једно (20,5%) и троје деце (14,1%), док би у "идеалним" условима чак 47,2% жена имало троје деце, 33,2% двоје, 13,6% четворо, а само 2,4% једно дете, што практично значи да постоји могућност даљег пораста фертилитета.

Jelena Srećković

**BIRTH RATES IN SERBIA IN THE LAST TEN YEARS
IN THE 20TH CENTURY**

Summary

Facts connected to the wars on the former territory of the SFRY, the sanctions imposed to the people by the United Nations, had an impact on the population of Serbia. It was seen by the bad living conditions causing the continuous fall of overall fertility rate until the year 2000. The zero (net) reproduction rate in Serbia (except Kosovo and Metohija) between 1991 and 2000, is less than one. The pattern of population change shows the depopulation rate in Serbia, and the polarization at the low in Central Serbia and Northern Serbia (Vojvodina), and sufficient in Southern Serbia (Kosovo and Metohija). This is the period where there are less children born in formal marital status, then those born in informal marriages, though children born alive, are already numerous in the formal marital conditions (80%). Women with lower education, elementary and secondary school have more children born alive, than those with the university degree. Only recently there is the tendency of the increase of the women with university degrees who have children born alive. In the years 1990 to 2000 the birth rate of alive children is decreased in all different national minorities who are the citizens of Serbia. However, among the women of the Serbian nationality we can recognize the increase of the birth rate of the children born alive, from 51, 4 in 1991 to 55, and 1 in the year 2000.